

Mr. Marijan Sivrić

SREDNJOVJEKOVNA HUMSKA ŽUPA DABAR

Dabar, kao grad u Zahumlju, pod imenom Dobriskik, spominje prvi put u 10. stoljeću bizantski car i pisac Konstantin Porfirogent u svom historiografskom spisu "De administrando imperio".¹ Kada je grad nastao nije posve izvjesno. Problemom šire ubikacije i značenjem imena toga grada u prošlosti se bavio veći broj znanstvenika, povjesničara i lingvista.² Ima mišljenja da je to bilo u periodu bizantske prevlasti na tim prostorima. Značilo bi to da je grad nastao do 10. stoljeća, kada se po prvi put i spominje.³

Humsku župu Dabar, pod imenom Debre, prvi put spominje Grgur Barski u svom spisu "Sclavorum Regnum". U njegovom nabranjanju humskih župa Debre je deveta i posljednja, navedena iza župe Dubrave, s kojom na zapadu i neposredno graniči.⁴

Na jugozapadu graniči s humskom župom Popovo. Na istoku se dodiruje sa župom Fatnica u oblasti Travunije. Sa sjevera je zatvaraju župe Trusina i Nevesinje u oblasti Podgorja.⁵

¹ B. FERJANČIĆ, *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, SAN, P.I. knj. CCCXXIII, V. I. knj. 7., Beograd, 1959., str. 61, bilj. 216.

² J. SCHAFARIK, *Slavische Alterthumer II*, Leipzig, 1847., str. 264-5; K. JIRIČEK, *Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*, Sarajevo, 1951., str. 46; P. SKOK, *Ortnamenstudien zu De administrando imperio des Kaiser Constantin Porphyrogenetos*, Zeitschrift für Ortsnamenforschung 4, 1928., str. 233; S. NOVAKOVIĆ, *Srpske oblasti X i XII veka*, Glasnik SUD 48, 1880, 44; F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925., str. 454.

³ K. JIRIČEK, *Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*, "Svjetlost", Sarajevo, 1951., str. 46.

⁴ F. ŠIŠIĆ, *Ljetopis popa Dukljanina*, SKZ, Beograd - Zagreb, 1928., str. 327; E. PERIČIĆ, "Sclavorum Regnum" Grgura Barskog, K. S. sv. XIX, Zagreb, 1991., str. 327.

⁵ F. ŠIŠIĆ, *Ljetopis popa Dukljanina*, str. 327.

Sl. 1. Srednjovjekovne humske župe i susjedne granične oblasti
(skica prema F. Šišiću)

U dubrovačkim arhivskim vrelima župa Debre spominje se i u 13. stoljeću. Pretežito su to vijesti o trgovini, roblju i krivičnim djelima. To je posve razumljivo imajući u vidu činjenicu da su tim prostorom prolazile trgovačke karavane na putu za Bosnu, odnosno za Dubrovnik. Tako je, npr., 25. siječnja 1285. pred knezom i zakletim sucima podnesena prijava o pljački koja se dogodila jednom trgovcu na putu preko Dabra, gdje mu je uzeta razna roba (“...acceperunt mihi drapariam et alias mercationes et denarios...”), sve u vrijednosti od 60 perpera. Učinili su to neki Vojislav i Kranislav, sinovi Vratislava (“...Voysclausus et Cranisclausus, filii Vratšclausi...”).⁶

Neki Rocmannus Godenni de Drusba... prodao je trajno (“...definite ad mortem...”) svoju robinju Radoslavu (“...ancillam suam Radosclauam de Verbasse...”) Jakovu Krusiću (“...Jacobus de Crossio...”) u Dubrovniku, što je zabilježeno 15. rujna 1283. godine. Ako bi robinja Radoslava pobjegla “...in totam juppanam Debre...”, spomenuti će je Rocmannus kazniti i vratiti rečenom Jakovu.⁷ Spor oko robinje Radoslave (“ancilla”) koju je

⁶ PAD, Div. Cancell. No. 2, f. 196. J. LUČIĆ, *Monumenta Ragusina*, knj. III., cap. 244, str. 31.

⁷ J. LUČIĆ, *Monumenta Ragusina*, knj. II., cap. 1171, str. 289.

prodao Dobroslav, (sin) Velkomirov iz Bosne (“Dobrosclauo Velcomiri in Bosna”), vodio se pred knezom i sucima 9. svibnja 1285. godine. Bratoslav Malčić iz Dabra (“Bratosclavuus Malcich de Debre”) trebao je svjedočiti u ovom sporu.⁸ Trgovci na putu preko Dabra spominju se 1384. i 1404. godine.⁹

Vijesti o Dabru u 14. i 15. stoljeću

O Dabru u 14. i 15. stoljeću najviše spoznaja imamo preko vlasteoske obitelji Pićević koja je svoje vlastelinstvo imala upravo na tom prostoru. Važili su za uglednu humsku vlastelu, te se javljaju kao svjedoci na vladarskim poveljama. U 14. stoljeću spominju se Miloš, Pribil, Vukac i Hrvatini Pićević. Prvi se spominje 27. travnja 1352. godine Miloš Pićević u svezi s nekim Klapenom (“Clapen”) koji je “...homo Milosii Pieychieulich de Deber”.¹⁰ Pribil Pićević spominje se 26. kolovoza 1372. i 4. srpnja 1376. godine u svezi sa svojim čovjekom Hranojem Radetkovićem.¹¹ Braća Vukac i Hrvatini Pićević spominju se 2. studenog 1381. godine u procesu njihovim ljudima (“...sopra homines volchec Pichieulich et Chervatini fratris eius...”) koji su počinili krađu negdje u području Trebinja (“...ad peregium Tribunii”).¹² Ponovo se Hrvatini Pićević (“Chervatinus Picheulich de Deber”) spominje 4. veljače 1383. godine. U tom se zapisu navodi neki Milten (“Miltino Seec”) koji se obvezuje da će u Dubrovnik dopremiti pet stara i četiri kupela žita.¹³

U 15. stoljeću spominje se Pribjeg, Radič, Ostoja i Ivaniš Pićević, svi rodом iz Dabra.¹⁴ Pribjeg Pićević iz Dabra spominje se 7. lipnja 1406. godine. Tužen je pred sudom u Dubrovniku, on i njegov čovjek Radoslav Hrančić, koji je očito nešto učinio za svoga gospodara (“...de mandato dicti eius patroni”).¹⁵ Radilo se o otuđenju stoke i stvari, ali i odvođenju desetogodišnjeg dječaka Gojaka, sina podnositelja tužbe od kuće njegova skrbnika (“ad domum eius patroni”).¹⁶

⁸ J. LUČIĆ, *Monumenta Ragusina*, knj. III., cap. 292, str. 93.

⁹ K. JIRIČEK, *Handelltrassen...*, str. 29, bilj. 83.

¹⁰ PAD, Div. Cancell., No. 17, f. 38; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 35.

¹¹ PAD, Div. Cancell., No. 23, f. 134; No. 24, f. 158; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 35.

¹² PAD, Intus Cancell., No. 1, f. 90.

¹³ PAD, Div. Cancell., No. 25, f. 90; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 35.

¹⁴ F. MIKLOŠIĆ, *Monumenta...*, str. 467.

¹⁵ PAD, Lam. de Intus, No. 1, f. 189; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 35.

¹⁶ PAD, Lam. de Intus, No. 1, f. 189; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 35.

Radič Pićević se spominje u jednoj tužbi, 19. kolovoza 1429. godine, podignutoj u Dubrovniku protiv Novaka Pribanovića, čovjeka Radiča Pićevića (“...Nouachum Pribanouich hominem Radic Pichieuich...”), koji je u svojoj kući u Dabru (“...a suo domo in Dabar...”) oteo Miroslavu Kučetiću četiri perpere.¹⁷

U istom dokumentu spominju se i drugi sukrivci u otmici. Bili su to Vukas Radovčić, Ivan Brajković i Buljat Poliničić iz Biograda, te neki Ivan, sin Radoslava, iz nekog mjesta nejasnog imena (“de Cragni?”), svi od Nevesinja.

Ostoja Pićević spominje se u povelji, 6. srpnja 1418. godine, koju je Dubrovniku izdao Grgur Vukosalić-Nikolić u povodu ukidanja carine pred Stonom (“Poueglia de Gregor Nicholi che sia doana dauanti Stagno”).¹⁸ U selu Milavićima nalazi se nadgrobni natpis Bogdana Hateljevića, također rodom iz Dabra. On je bio vazal vojvode Radiča Sankovića.¹⁹ Bogdan Hateljević je umro prije svibnja 1404. godine, kada je okončao život i vojvoda Radič.²⁰ Moguće je da je i ime mjesta Hatelji nastalo po tom prezimenu, a moguć je i obrnut proces.

U mjestu Ljuti Dol u Dabru nađena su dva nadgrobna natpisa (epitafa) koji pripadaju članovima vlasteoske obitelji Pićević. Na jednom se spominju braća Radivoj i Radoslav, sinovi Vukca Pićevića.²¹ Drugi se natpis odnosi na Radosava Vukčića, očito sina Vukca Pićevića, što i sam tekst, kako ćemo vidjeti kasnije, uvjerljivo potvrđuje.²² Imajući u vidu lokaciju spomenutih natpisa, može se pretpostaviti da je tu, u neposrednoj blizini, bilo i glavno sjedište humske vlasteoske obitelji Pićević. Na to upućuju i formulacije u nadgrobnim natpisima da su sahranjeni “...na svojoj plemenitoj...”, tj. njihovoj vlastelinskoj baštini. Spomen Radosava Vukčića u oba nadgrobna natpisa ne znači da je pokopan na oba mjesta. Svakako je njegovo počivalište ispod drugog natpisa. Oba natpisa, zajedno s drugim podacima arhivske provenijencije, pružaju osnovicu za izradu makar i nepotpunog genealoškog stabla ove vlasteoske obitelji.

¹⁷ PAD, Lam. de foris, No. 8, f. 233; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 35.

¹⁸ F. MIKLOŠIĆ, *Monumenta...*, str. 281; G. ČREMOŠNIK, “Bosanske i humske povelje srednjega vijeka”, *Glasnik ZMS*, Sarajevo, 1952., str. 332-3.

¹⁹ Č. TRUHELKA, “Natpisi...”, *Glasnik ZMS*, V, Sarajevo, 1893., str. 93.

²⁰ M. VEGO, “Nagrobni spomenici porodice Sanković u Biskupu kod Konjica”, *Glasnik ZMS*, NS, A, sv. VIII., Sarajevo, 1955., str. 157-215.

²¹ M. VEGO, “Zbornik srednjovjekovnih natpisa BiH”, II., *ZMS*, Sarajevo, 1964., str. 9; LJ. STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma*, knj. I/1, str. 542.

²² M. VEGO, “Zbornik srednjovjekovnih natpisa BiH”, II., str. 91-92; M. VEGO, “Novi i revidirani natpis iz Hercegovine”, *Glasnik ZMS*, A, NS, sv. XVII., str. 207; LJ. STOJANOVIĆ, *Zapisi i natpisi*, III., str. 18.

Ivaniš Pićević rodbinski je bio povezan s obitelji Braila Tezalovića, bosanskog protovestijara i zakupnika carina u trgovištu Neretva (Drijeva). Spominje se 1467. u jednoj svjedodžbi ovog sadržaja: "A u Braila bista... dvie kéeri Jelača i Vladisava... a uda se Vladisava za Ivaniša Pićevića u Dabar..."²³ To svjedoči o ugledu ove dabarske i humske obitelji u srednjem vijeku, koja je i rodbinski povezana, između ostalog, s tako moćnom osobom, Brailom Tezalovićem. Selo Pićevići u Trusini, koje se spominje u posjedu Pićevića, dobilo je ime po svojim srednjovjekovnim gospodarima.

Pićevići su imali svoje posjede izvan Dabra. Ljudi Dobrivoja Pićevića spominju se u susjednoj Trusini, gdje su, kako se veli u dokumentu 8. siječnja 1413. godine, i obitavali ("...homines Dobrouoy Pichieuich commorantes in Trusina").²⁴ U spomenutom dokumentu spominju se tri osobe iz obitelji Mišković.

Moguće je da je Trusina u vrijeme Pićevića bila u sastavu Dabra ili je bila njegov poseban "distrikt".

Sudbene i druge vijesti o Dabru

Već smo spomenuli neke sudbene procese u svezi s raznim prijestupima ljudi, podložnih dabarskoj vlasteli Pićević. Navest ćemo još neke podatke sudbene naravi, a odnose se na osobe iz Dabra.

U jednom zapisu Kancelarije u Dubrovniku, 31. svibnja 1352. godine, spominje se Dobroslav Obradović iz Dabra ("Dobrostlaus Obradouich de Deber...").²⁵ Dabar se spominje u jednom zaključku Velikog vijeća, 30. rujna 1384. godine, kao i Porim, u svezi sa slanjem dvojice dubrovačkih izaslanika, koji su trebali otići "...confinibus Sub Porim citra et a Deber citra..."²⁶

U jednoj tužbi, 19. rujna 1449. godine, spominju se iz Predolja Budelja Milovčić i Bogiša Radovčić ("...d Prediolia homines chercechi Stepiani...").²⁷

Nekakav prijestup dogodio se 7. prosinca 1468. godine u Trusini na hercegovoju granici ("ad granicam herceg in loco dicto Trusina").²⁸

²³ Lj. STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma*, I/2, str. 171; M. VEGO, "Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine", *Glasnik ZMS*, A, NS, sv. XVII., str. 207.

²⁴ PAD, Lam. de foris, No. 3, f. 43'; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, str. 36.

²⁵ PAD, Div. Cancell., No. 17, f. 43.

²⁶ PAD, Cons. Maius, No. 64, f. 15; M. DINIĆ, *Odluke vijeća...*, knj. II., str. 35.

²⁷ PAD, Lam. de foris, No. 22, f. 204; M. DINIĆ, isto, str. 37.

²⁸ PAD, Lam. de foris, No. 41, f. 13.

U jednoj tužbi koju su u Dubrovniku podnijeli Radič Radišić i Vukota Vlatković 4. studenog 1469. godine, a protiv “robaca” koji su ih silom zarobili i prodali kao roblje u Jedrenu za 25 dukata, spominju se i neki ljudi iz Predolja u Dabru: Miljak (“Migliach de Priedolie”) i braća Milihnići (“Stiepanus et Radanus fratres Milichnichii de Priedolie”). Radišić i Vlatković su, uz ostalo, izjavili da su ih spomenuti “robci” zarobili u kući braće Milihnića u mjestu Predolje (“in loco dicto Priedolie”).²⁹

a. y. b. m. j. 1469. m. oct. 4. Ind. cl. xv. 1469

Sl. 2. Obučar Dabo ugovara s Kranislavom Radoevićem
(Div. Not., No. 9, f. 38)

Die. viij. m. c. lxxv. Ind. cl. xv. 1475

Sl. 3. Ugovor obučara Priboja Radmanovića i Radoslava Tvrdenovića
(Div. Cancel., No. 31, f. 158')

Uz vijesti sudbene naravi nalazimo u povijesnim vrelima o Dabru i one o drugim aktivnostima na tom prostoru u srednjem vijeku. Posebno su zanimljive one koje se odnose na mladiće koji su odlazili u Dubrovnik

²⁹ PAD, Lam. de foris, No. 31, f. 210; M. DINIĆ, *Iz dubrovačkih arhiva*, knj. III., str. 152-153.

radi izučavanja raznih obrtničkih vještina. Tih “djetića” (šegrta) ili “naučnika” bilo je iz raznih krajeva Humske zemlje i Bosne. Što se, pak, Dabra tiče, u povijesnim vrelima, s tog područja, nalazimo obučare, drvodjelje, zlatare, pa i slikare.

Obučar Dabo iz Dubrovnika sklopio je ugovor u dubrovačkom Notarijatu 12. lipnja 1371. godine s Kranislavom Radoevićem iz Dabra (“...Cranislaus Radoeuch d(e) Deber...”).³⁰ Ugovor je sklopljen na 12 godina, s tim što je Dabo bio dužan podučavati, hraniti i odijevati, te plaćati rad Radoeviću.

Priboje Radmanović obučar (“P(ri)boe Radmanouich caligarius...”) primio je, po ugovoru sklopljenom u Kancelariji 3. svibnja 1399. godine, na izučavanje obučarskog obrta (“...ad artem calligariorum...”) Radoslava Tvrdojevića iz Dabra (“...Radoslaus Tuerdoeuch de Deber...”).³¹

Sl. 4. Ugovor Miljena Pribiševića i drvodjelje Radoja
(Div. Not., No. 9, f. 110)

Miljen Pribišević iz Dabra (“...Millgen P(ri)biseuich de Debra...”) sklopio je ugovor u Notarijatu 28. prosinca 1374. godine s dubrovačkim drvodjeljom Radojem (“...Radoe marangone...”) u trajanju od šest godina.³²

Nekoliko podataka o kulturnim tekovinama

Jedna od kulturnih tekovina srednjeg vijeka na prostoru Dabra, što je slučaj i s drugim susjednim prostorima, nadgrobni su spomenici - stećci. Zanimljivi su kao grobna manifestacija, a značajni sa svoje ornamentike i

³⁰ PAD, Div. Not., No. 9, f. 38.

³¹ PAD, Div. Cancell., No. 31, f. 158^r.

³² PAD, Div. Not., No. 9, f. 110.

simbolike, ali i zbog nadgrobnih natpisa - epitafa. Neke smo natpise već spomenuli u svezi s vlasteoskom obitelji Pićević.

Na području Dabra otkrivena su tri nadgrobnia natpisa: jedan u Milavićima a dva u Ljutom Dolu.

U Milavićima se na lokalitetu Crkvina nalazi velika nekropola od oko 300 srednjovjekovnih stećaka. Različita su oblika i veličine. Među njima ima ploča, sanduka i sarkofaga. Mnogi su od njih i ukrašeni različitom ornamentikom - simboličnim, vegetabilnim i figuralnim predstavama. Najčešći su prikazi trolista i polumjeseca, figure mačeva i štitova, te ljudske i životinjske figure izvedene u plastičnom reljefu. Na nekim od stećaka u obliku sanduka nalaze se i predstave arkada. Prema tradiciji na tom je prostoru u prošlosti postojala crkva, sada nepoznatog imena. O tome svjedoči i naziv lokaliteta Crkvina.

Kao što je već spomenuto, natpis u Milavićima je epitaf Bogdana Hateljevića. Urezan je pod konac 14. ili početkom 15. stoljeća. Njegov tekst glasi: "A se leži Bogdan Hateljević, Radića vojvode sluga. U dobri čas^h rođin^h se u Dabr^h (Dabru). U družin(i) pravo čin(eći) umr^h i g(ospo)d(i)nu vjerno služe(ći). A sej bileg^h sinove moji postavise."³³

U selu Ljuti Dol nalazi se nekropola od 70-ak nadgrobnih spomenika - stećaka. Među stećcima ima različitih, pa i u vidu sakrofaga i visokog sanduka. Izvjestan je broj i dekoriran. Zastupljene su predstave štita i mačeva, scena kola, te tordirana vrpca i rozeta.

Nadgrobnii spomenik Radivoja Vukčića, uz natpis, ima i plastičnu dekoraciju: trolist oko cijelog spomenika, te tordure i rozetu. Njegov nadgrobnii natpis glasi: "A se leži Radivoj Vukčić^h, Vukca Pićevića sin, na svojoj plemenitoj (s) bratom^h Radosavom."³⁴

Drugi nadgrobnii natpis iz Ljutog Dola odnosi se na Radivojevog brata Radosava, sina Vukca Pićevića. Natpis glasi: "A se leži Radosav Vukčić, Vukca Pićevića, na svojoj na plemenitoj."³⁵ Obadva natpisa iz Ljutog Dola - Radivoja i Radosava Vukčića, sinova Vukca Pićevića - datirana su povijesnim okolnostima, arhivskim vrelima i grafijom natpisa u drugu polovicu 15. stoljeća.³⁶

Mladići zvani "djetići" dolazili su iz dabarskih sela u Dubrovnik radi izučavanja raznih obrta. Neki su se upućivali na izučavanje i osposobljavanje za složenije obrtničke vještine. Takvi su bili zlatarski umjetnički obrt, drvorezbarstvo, pa i slikarstvo.

³³ M. VEGO, "Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine", *Glasnik ZMS*, A., NS, sv. XVII., Sarajevo, 1962., str. 207.

³⁴ M. VEGO, "Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine", str. 207.

³⁵ M. VEGO, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa*, II., str. 91-92; M. VEGO, "Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine", str. 207.

³⁶ M. VEGO, "Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine", str. 207.

ranije i zatečeno stanje na tom prostoru. Dabar se u tom defteru spominje kao posebna upravna jedinica - nahija. Očito turska uprava nije dirala i radikalno uklanjala raniju organizaciju upravnih jedinica u zaposjednutim zemljama. Zanimljivo je spomenuti da je, prema tom popisu, Dabru pripadao i dio susjedne Fatnice, u srednjem vijeku posebne župe u oblasti Travunije.

U defteru se spominju i pojedina dabarska naselja. Neka su od njih bila napušena, dok se druga navode kao "mezre" ili pusta i nenastanjena. Tih drugih naselja, tj. napuštenih, bilo je i u drugim područjima Sandžaka vilajeta Hercegovina. Naime, starosjedilačko pučanstvo se za turskih osvajanja povlačilo. Ostavljalo je svoja ognjišta i odlazilo u druge, za život sigurnije, krajeve. Za neke slučajeve, s područja nahije Dabar, u popisu se to i izričito kaže.

Sva osvojena zemlja proglašena je carskom ("hasa zemlje"), razdjeljivana je u timare i davana u leno i na uživanje vojnim zapovjednicima, naročito zapovjednicima utvrđenih gradova i drugih utvrda. Pojedini dijelovi Dabra - sela i zaseoci, njive oranice, vinogradi, šume, livade i ispasišta - uključivani su u timare pojedinih vojnih zapovjednika i islužjenih veterana. Oni su pretežito potjecali iz drugih krajeva Balkanskog poluotoka. Većina ih je služila u utvrđenim gradovima Blagaju i Ključu, a nešto manje u Mostaru.

Selo Štorići u Dabru spominje se u zajedničkom timaru nekog Hasana i Hizira.⁴⁴ U Dabru se spominje i selo Čičevo, u timaru Hamze iz Anadola i Jusufa iz Niša, posadnika tvrđave Mostar.⁴⁵ Selo Lopišići, timar Karadže iz Drame (u Grčkoj), dizdara tvrđave Blagaj, i selo Predolje, timar posadnika tvrđave Blagaj, pripadali su nahiji Dabar. Timaru posadnika tvrđave Blagaj pripadalo je i selo Mečevo.⁴⁶ Selo Strujići, prema tom popisu, pripadalo je Dabru (?), kao timar Sofi Ilijasa iz Šehirkoja i drugih posadnika tvrđave Blagaj.⁴⁷ Timar posadnika tvrđave Blagaj bilo je i dabarsko selo Lapasi.⁴⁸

Osim spomenutih napuštenih naselja u defteru se navode i neka dabarska sela u vrijeme popisa napuštena i nenastanjena. Uz njih se spominju i neki pusti prostori ("mezre"), koji su također raspoređivani u timare. Takva pusta sela bila su Donji Dol, Ponikve i Suzina, pridodata

⁴⁴ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 325.

⁴⁵ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 456.

⁴⁶ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 460 i 461.

⁴⁷ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 462.

⁴⁸ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 472.

timarima posrednika tvrđave Blagaj.⁴⁹ U defteru se spominje i “mezra” pod imenom Svetava, koja je pripadala nahiji Dabar.⁵⁰ Zanimljivo je napomenuti da se Suzina spominje kao baština Vukića Stankovića i Žarka, koji su je kao “nevjernici” napustili te je data u timar posadnicima tvrđave Blagaj.⁵¹

Na kraju spomenimo da je politički razvitak župe Dabar u srednjem vijeku, uza sve specifičnosti, bio sličan političkom razvitku ostalih humskih župa. Sliku tek donekle mogu ilustrirati prezentirane činjenice iz povijesnih vrela i ostataka na terenu. Za dublju spoznaju svih procesa bili bi potrebiti brojniji i raznovrsniji podaci. U procesu razvitka feudalnog društva i na ovom su se prostoru uspostavili odnosi vazaliteta. Tako su, pored lokalnih gospodara - vlastele Pićevića, koji su imali sebi podređene ljude - postojala i viša instancija feudalne vlasti. Bile su to oblasne velmože, gospodari širih područja. Nema sumnje da je tu, u pojedinim periodima, dopirala vlast Sankovića, Radenovića (Pavlovića), te Vukčića Hrvatinića, Hranića Kosače. Propašću Bosne širila se otomanska vlast i na prostore Hercegovine. Tako je i Dabar u drugoj polovici osmog desetljeća 15. stoljeća pao u ruke Osmanlija. I tada je zadržao svoju raniju posebnost, bio je organiziran u zasebnu upravnu jedinicu - nahiju Dabar.

⁴⁹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 470-472.

⁵⁰ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 465.

⁵¹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 604.

Mag. Marijan Sivrić

Mittelalterliche humländische Pfarrei Dabar

Zusammenfassung

Dabar ist eine der neun mittelalterlichen humländischen Pfarreien. Der byzantinische Kaiser und Dichter Konstantin Porphyrogennetos erwähnt in seiner Schrift "De administrando imperio" die Stadt Dobriskik in Hum. Diese Stadt bestimmen wir örtlich aufs Gebiet des heutigen Dabar. Gregor von Bar erwähnt in seiner Schrift "Sclavorum Regnum" aus dem 12. Jh. die Pfarrei Dabar in Humland. Der Reihenfolge nach ist sie an der neunten (letzten) Stelle hinter der Pfarrei Dubrava, an die sie auch grenzt, geordnet.

Dabar wird in den historischen Quellen im Laufe des 13., 14. und 15. Jh. im Zusammenhang mit politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Gelegenheiten auf diesem Gebiet erwähnt. Die meisten Nachrichten beziehen sich auf die Adelsfamilie Pićević, die über diese Gegend herrschte, und ihre Untertanen. Man findet auch Nachrichten über Handel, Gewerbe, sowie gerichtliche und andere Streitfälle.

Materielle Überreste aus dem Mittelalter auf dem Gebiet von Dabar bringen mehr Licht in die Geschichte dieser Gegend. Besonders wichtig sind mittelalterliche Bogomilengrabsteine. Es gibt sie auf einigen Nekropolen. Besonders interessant sind jene mit Zierornamentik und Grabinschriften.